

Kabinetsamlere

Af K. F. PLESNER

Betegnelsen kabinetsamler formenes første gang på tryk at være brugt af mig herhjemme i 1942¹). Hverken Molbech eller Den store danske Ordbog har udtrykket — og forresten heller ikke den store engelske. Ordets historie er dog klar nok: kabinet, der oprindeligt går tilbage til latin, kommer ind i fransk i det sekstende århundrede fra italiensk gabinetto, der betyder et lille værelse, men også et skab eller skrin. En fornem herre havde sit læse- eller arbejdskabinet, sit lønkammer; ved en almindelig synekdote går benævnelsen også over på indholdet: kongens kabinet bliver hans ministerium, ligesom samlerens skatte bliver hans kabinet: et mont- eller naturaliekabinet, Det kgl. antikkabinet. På engelsk, hvor betydningen skab stadig er levende — a cabinet-maker er en finere møbel-snedker — får ordet let en biklang af, hvad der kan rummes i nogle få skabe eller vitriner.

Hermed er forudsætningerne for betegnelsens bibliotekshistoriske udvikling givet; den kan bedst sammenfattes med Bogengs ord: »Det 17. århundredes bogsale, der var grundet på et solidt fundament af folianter, ændredes efterhånden til salonbiblioteket . . . og kabinettet, i hvilket man ikke længere finder den bevidste opbygning af en bogsamling, men hvori optages de samlermæssige modegenstande, der hver for sig må være en kostbar sjældenhed i vitrinen og dermed har opfyldt sit formål.«²)

Man er tilbøjelig til at forestille sig en overgangsform, hvor samleren stadig er ejer af den velfyldte bogsal med et omløbende galleri, jord- og himmelglober i alle hjørner og smagfulde opstillinger af kostbart porcelæn, som vi fx. kender det fra den franske minister Pierre Séguier (d. 1672); men ved siden af har en sådan samler i sit private kabinet anbragt nyethvervelser og særlig sjældne og udvalgte stykker, som det har været ham en nydelse at have ved hånden og kunne fremvise for misundelsesgule medsamlere. Og — hånden på hjertet! — hvor mange moderne ejere af en mere omfattende samling har ikke et bogskab, eller blot en enkelt reol, hvor de anbringer deres bedre ting. Man stiller dog ikke et bind af Thouvenin eller Roger Payne ind blandt en række Everyman blot af hensyn til et ukrænkeligt decimalsystem.

Kabinettet i den meget aristokratiske betydning har nok især floreret i rococotiden; der var udstrakt rigdom, kultur og uvidenhed. Man ser den elegante connoisseur, med pudderparyk, silkestrømper og øjglas, i den rette dansemesterattitude bøje sig over de udstillede cimelia og sin dames velplejede hånd, således som Watteau har malet ham på Gersaints skilt. Men den galante tid fik en brat ende, og nye samlere fulgte nye smagsretninger. Revolutionstidens udbud af bøger blev så overvældende, at bogelskerne ikke kunne optage det; en masse gik til grunde, kun et snævert udvalg af det bedste fandt plads på samlernes hylder. Også det nitende århundrede havde sine storsamlere, Richard Heber, grev de Lignerolles og den sære Thomas Phillips for blot at nævne nogle få; men også kabinetsamlerne trivedes, omend i ny og anden forstand.

Ja, det må indrømmes, at begrebet er noget vagt. Mesterskabets første betingelse er altså begrænsningen: den hele samling må kunne rummes i et par bugnende skabe. Men det er ikke nok; også en blot velhavende samler kan lade sin boghandler indkøbe de kostbareste numre, uden at de bliver til en samling. Kyndighed må sættes som den næste betingelse, viden og smag. Dog heller ikke dette er nok: det samme kan med rette kræves af en specialsamler, og selv den fineste samling H. C. Andersen, kogeboøger eller ornitologi gør ingen kabinetsamling. Af den sande kabinetsamler må man altså kræve, at han »kender sin begrænsning, nøje véd hvad han vil og under streng tugt holder sig til sin snævre sti.«³⁾ Den sidste og afgørende betingelse er altså, at der må være en linje i samlingen: en periodes hovedværker, bogbind eller illustrationskunst. Kabinetsamleren tør aldrig håbe på fuldstændighed og ønsker det ikke heller. Ved at samle sig om det vigtigste og det mest fuldendte bevirker han et skin af det omfattende; når man ser samlingen eller kataloget igennem, synes man, at han har det altsammen; først ved eftertanke opdager man, at man har ladet sig blænde af det fremragende og i farten glemt det meget, som også kunne have været der.

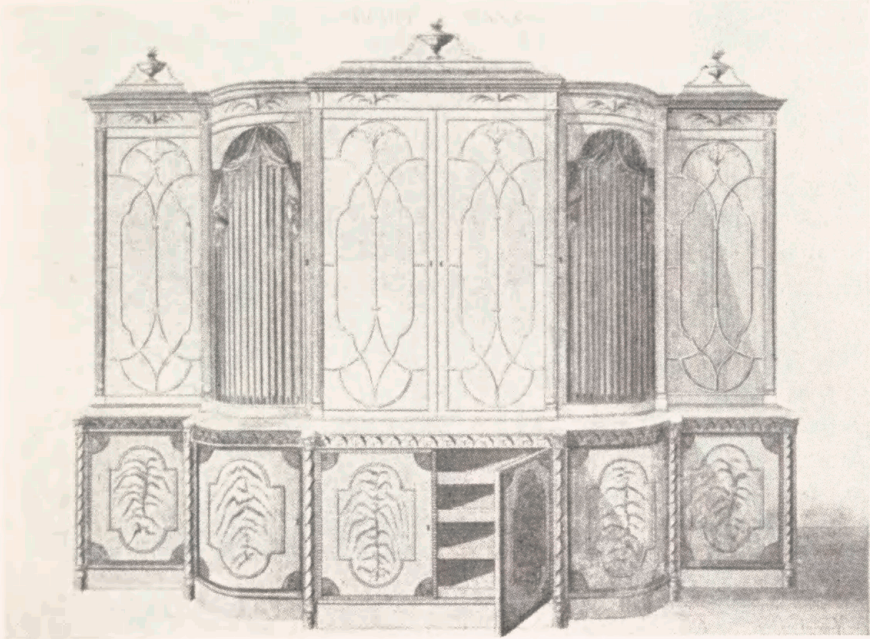
Den franske konge Henrik II's smukke og intelligente elskerinde DIANA AF POITIERS (d. 1566) er blevet kaldt en af de første kabinetsamlere, væsentlig fordi hun foretrak små bøger i let håndterlig kabinetformat, som hun lod pragtfuldt indbinde.⁴⁾ Det meste af hendes samling blev stående på slottet Anet nær Paris, som hendes kongelige ven havde ladet bygge til hende, og hvor den blev genfundet i et lille skab 1723, fuldkomment bevaret, kirkefædre og dristige renæssanceconteurs i rolig

venten side om side. Bøger med denne proveniens er naturligvis stærkt søgt. Det kongelige Biblioteks smukke Isocratesudgave (1534)⁵⁾ hører dog ikke til dem, der kommer direkte fra Anet, da den har tilhørt Louis XIV's minister Colbert (d. 1683) og senere den store engelske samler Robert Harley, inden den blev købt af grev Otto Thott, der gav 15 sh. for den; på hans auktion solgtes den endda med betydeligt tab til Suhm, fra hvem den direkte overgik til Det kongelige Bibliotek. Også et smukt indbundet sekstende århundredes manuskript fra den skønne Dianas kabinet er nu i Det kongelige Bibliotek; det har tilhørt Terkel Klevenfeldt.⁶⁾

Den egentlige klassiske kabinetsamler må dog vist siges at være forfatteren CHARLES NODIER (1780—1844), der som bibliotekar ved Arsenalet gæstfrit åbnede sin embedsbolig for alle tidens fremragende bogelskere; han var en både livlig og fantasifuld fortæller og kunne fra sine egne hylder tage de sjældneste og skønneste eksemplarer frem af de bøger, der kom på tale. To gange blev han nødt til at sælge størstedelen af sit lille bibliotek, som han yndede at kalde det; men han havde dog held til at bevare det bedste, og den samling, som kom til auktion efter hans død, har med rette nået et ry som få langt vægtigere og righoldigere. Dens kun 1250 numre indbragte den for sin tid imponerende sum af henved 60.000 fr.⁷⁾

Jeg har ikke set betegnelsen kabinetsamling direkte anvendt på Nodiers lille bibliotek; men i forordet til det usædvanlig fyldige og velredigerede auktionskatalog⁸⁾ skriver boghandleren Joseph Téchener: »Man må spørge sig selv, hvordan der indenfor så snævre rammer har kunnet skabes et så fuldendt hele.« Kan der gives nogen nøjagtigere definition på en kabinetsamling?

Nodiers interesse for samtidens litteratur kendes ikke af hans bibliotek, hvor hovedvægten ligger på det syttende århundrede, mens de ældre tidsrum dog også er vel repræsenteret og enkelte fornemme stykker fra det attende ikke er udelukket; ligeledes er der en del italiensk og spansk. Der er næppe noget fag, som ikke møder op med ganske enkelte fremragende numre, men hovedinteressen samler sig om den skønne litteratur og filologien. Måske kunne man bebrejde denne fantast, at han kun i ringere grad har lagt vægt på de virkelig epokegørende værker — Molière er fx. kun repræsenteret ved en Amsterdam-udgave fra 1741, ganske vist i Derome-bind; derimod har han i forbavsende grad vidst at finde frem til det kuriøse, vovede noveller, historiske pasquiller, anekdotesamlinger,

Biblioteksmøbel, tegnet af den engelske møbelkunstner Thomas Sheraton i engelsk ny-klassistisk stil. (Efter The Cabinet-Maker. London 1793—94).

lokalhistorisk sladder, alt hvad der med et uoversætteligt udtryk falder ind under begrebet facetiæ. Det er et udslag af hans særprægede åndstype; økonomiske årsager kan delvis have været medvirkende, men i betragtning af samlingens enestående høje niveau har de ikke været afgørende. Hver bog for sig har været af uforlignelig skønhed: ren, stor, i helbind af fortidens og samtidens mest fremragende mestre — en opremsning af de anførte navne vilde være en hel oversigt over fransk bogbinderkunsts historie. Nodier er aldrig gået på akkord med sit krav om exemplarets stand: det fuldendte eller intet. Det er velkendt, at han derfor ikke ejede nogen Vergil, skønt denne absolut hørte til indenfor samlingens rammer; men det skulde være Elzevier-udgaven fra 1636, stor, smuk, helst i samtidigt bind, og han havde aldrig haft held til at finde sit ønske-exemplar.

Det er næsten umuligt blandt en sådan række skønheder at trække nogle få frem til præsentation. Selv fremhæver han som sin yndlingsbog originaludgaven af Montaignes Essais, de to små oktavbind fra 1580, i samtidigt pergamentbind med guldsnit og J.-A. de Thou's super-exlibris;

den havde senere tilhørt den kendte samler Nageon, og Nodier havde med megen møje frelst den gennem alle økonomiske sammenbrud. Næsten lige så god var den første komplette udgave fra 1588, i rødt maroquinbind fra Deseuille, der også havde tilhørt de Thou. De indbragte respective 527 og 132 fr.! — En samling grammatiske skrifter fra o. 1550 var i et usædvanlig smukt og velbevaret Grolier-bind, et af dem, den berømte storskatmester ved sin død i taknemmelighed efterlod Christophe de Thou, den mere berømte samlers fader. En sand perle var også den ganske uoverkommelige forsteudgave fra 1697 af Charles Perraults berømte eventyr, en lille duodez i pragtfuldt blå maroquinbind fra Bauzonnet. I noten benytter Nodier lejligheden til at protestere mod den gængse teori om, at alle disse eventyrs oprindelse skal søges i Indien, et synspunkt, hvori han langt senere og på bredere videnskabeligt grundlag støttes af Andrew Lang i den store indledning til hans elegante optryk af Perraults originale text.⁹⁾ Et smukt stykke var også fermiers-généraux-udgaven 1762 af La Fontaines Contes et Nouvelles, hvis røde maroquinsider bar madame de Pompadours våben med de tre tårne; den er siden adskillige gange dukket op på celebre auktioner.

Af de udenlandske skal jeg kun omtale to numre: forsteudgaven af Torquato Tassos Gerusalemme conquistata, Rom 1593, i samtidig rød maroquin og med talrige rettelser i en samtidig hånd, som de sagkyndige formodede var Tasso's egen: hvem anden skulde forøvrigt have foretaget så betydningsfulde ændringer i denne omarbejdelse af Det befriede Jerusalem? Den anden udenlandske er en »curieus, lærd og sjælden bog«, som Nodier ingen oplysning har kunnet finde om; den er på latin, trykt Portuæ (Ϸ: i København) 1640, handler om det danske sprog og skyldes den danske sprog- og præstemand Bertel Knudsen Aquilonius; Nodier havde ladet Duru indbinde den i rød maroquin.

Næsten 1200 skønne helbind, mange af fineste proveniens, rene, store, sjældne — og som han alle havde læst, ja om en mængde endda skrevet, åndfuldt og fængslende, som ingen anden i tiden. Digteren Charles Nodier har med fuld ret erhvervet sit enestående navn i bibliofiens historie.

Jævnaldrende med Nodier var den store boghandler og bibliograf JACQUES CHARLES BRUNET (d. 1867); han havde overværet alle betydelige franske bogauktioner fra Maréschal de Soubises i 1789 og indtil sin død, set de skønneste bøger blive solgt for en slik, dukke op igen, finde deres plads i kendte samleres biblioteker, for ved næste auktion at opnå højere

Charles Nodier.

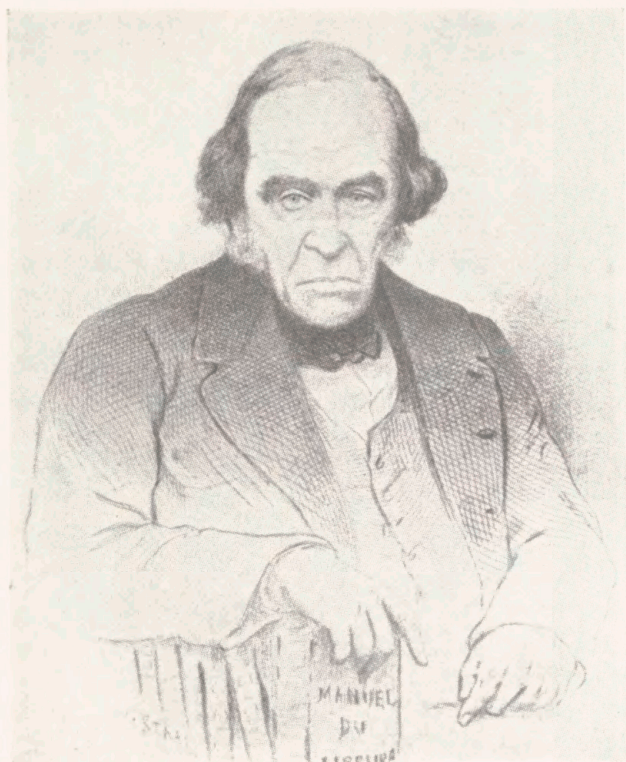
og rimeligere priser. På sine ældre dage istemte Brunet den siden så velkendte jamren over de stigende bogpriser; men da havde han benyttet lejligheden til at lægge sin hånd på adskillige af de bedste stykker. Hans samling kom til auktion efter hans død i to afdelinger, først kabinetts 713 numre, derpå det anselige brugsbibliotek, der solgtes i 1786 numre, men ialfald omfattede tre-fire gange så mange bind. Det er første del, der interesserer os her, en kabinetsamling af allerhøjeste kvalitet; der fandtes tre Grolier-bind, flere Maioli- og Canevari-bind, en mængde, der var fremstillet for kongeslægten Valois, prinser, prinsesser, fyrstelige elskerinder, for de Thou, Colbert o.m.a. Priserne blev også tilsvarende høje, og auktionen, der varede i fem dage, indbragte den for datiden for-

midable sum af o. 100.000 écus — et latterlig ringe beløb set med vor tids øjne: blot vi betænker, at på Mrs. White Emerson's auktion for nylig bragte 12 af William Blake's kolorerede bøger den nette sum af o. £ 45.000! Og dog havde Brunets arvinger ingen årsag til klage: for fermiers-généraux-udgaven af *La Fontaines Contes et Nouvelles en vers*, 1762, i to signerede Derome-bind havde han givet 600 fr., og den gik i 7200. *Montaignes Essais*, 1588, den første udgave med den stærkt personlige tredje bog, den sidste i hans levetid og den, alle Montaigne-elskere drømmer om, havde i et skønt bind af Deseuille i sin tid tilhørt Silvestre de Sacy, der gratis overlod den til boghandleren d'Ortigue, som solgte den til Nodier for 30 fr. På hans auktion købte Brunet den for 132 fr., og nu gik den efter ham i 3500.

Sådan kunde man blive ved. Baron de LA ROCHE LACARELLES kabinet-samling (540 numre i tre skabe) indbragte ved auktionen 1886 ca. 575.000 frcs. Jo, vist er der noget om de stadig stigende bogpriser, selvom datidens prislæg forekommer os uskyldigt i sammenligning med det nuværende. Dengang kunde en nogenlunde velhavende fagmand dog gøre sig håb om at anlægge en pæn samling; nu forekommer det håbløst. Men man må ikke glemme, at to verdenskrige — foruden talrige andre mere eller mindre selvforskyldte elendigheder — betydeligt har reduceret den forhåndenværende bogmængde; at offentlige biblioteker, ikke mindst de nye amerikanske, har opslugt millioner af bind; og endelig at den voxende oplysning har øget de private samleres tal i et omfang, man næppe altid gør sig klar.

En samling som Brunets kunde ikke skabes idag. Ikke blot vilde den kræve fantastiske pengemidler; men bøgerne findes ganske simpelt ikke mere på det frie marked. Alligevel kunde et meget stort antal nyere franske bibliofiler betegnes som kabinetsamlere, fordi deres katalog omfatter 6—800 numre af høj kvalitet. *The rest is silence*; for i de fleste tilfælde er der en rest, ofte endda en betydelig rest: håndbøger, gode og læselige udgaver, dagens bøger osv., der blot ikke kan bære en så udførlig katalogisering, som vilde sænke niveauet, og som derfor afhændes på anden måde: til en antikvar eller ved en anonym auktion.

Skulde man nævne en fransk kabinetsamler af moderne skole, kunde man anføre forfatteren FERNAND VANDÉREM (d. 1939), der selv har dannet skole som bibliofil skribent. Også hans katalog foreligger i to bind: det første på 700 numre, det sidste på 300, væsentlig uindbundne dedikationsexemplarer til Vandérem selv. Af første del er der kun 90 numre før

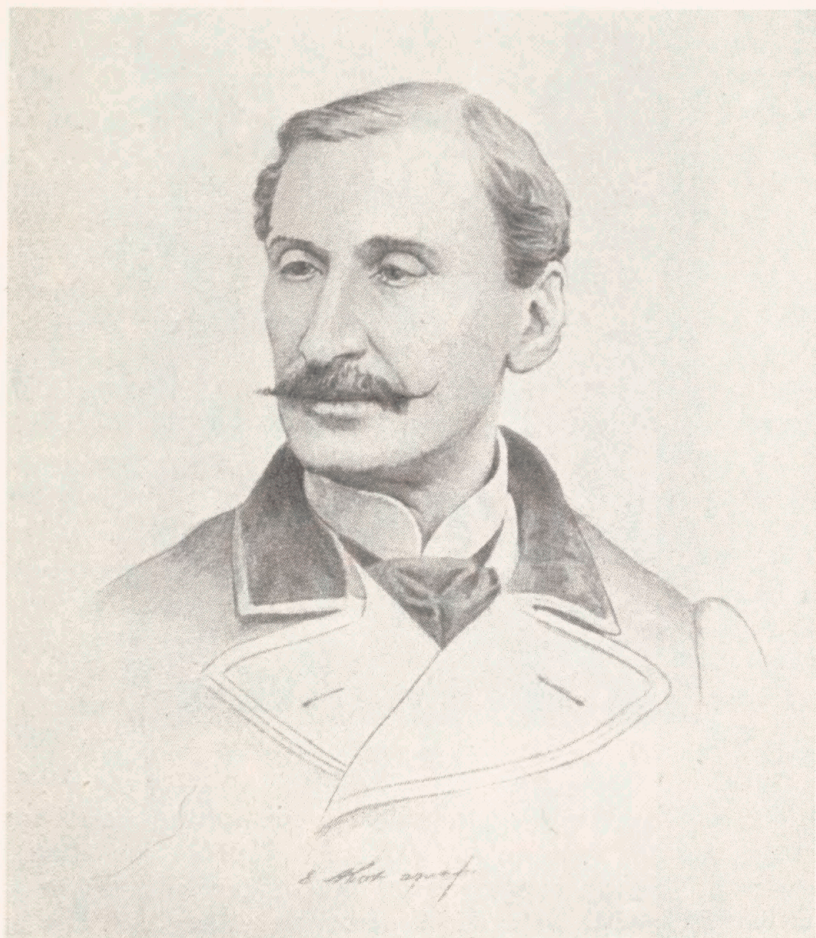
Jacques Charles Brunet.

år 1800, resten udgøres af romantiken og realismen samt nogle illustrationsværker; Baudelaire danner en slags specialsamling på ialt 125 numre. Af enestående sjældenheder til himmelråbende priser fandtes der intet, det er helheden, som virker så sympatisk og tilfredsstillende, eksemplarerne høje standard, altid i samtidige bind, meget ofte med dedikation, ikke sjældent på særligt papir. Den kyndige bogmand har vidst nøjagtigt, hvilken udgave han vilde have, og er aldrig gået på akkord med hensyn til bogens stand. Af Balzac og Hugo har han især lagt vægt på de belgiske tyvetryk, der udkom før de retmæssige franske udgaver, et forhold, han gang på gang vendte tilbage til i sine kroniker i *Bulletin du Bibliophile*. Samlingen bærer et meget personligt præg, han viser fx. udpræget forkærlighed for forfattere som Sainte-Beuve og Flaubert, og kataloget har varigt værd på grund af sine bibliografiske noter, der ligesom Nodiers ofte bygger på udstrakte personlige studier.

Blandt engelske kabinetsamlere kunde man måske nævne Oxfordpræsten CLAYTON MORDAUNT CRACHERODE (d. 1799), der testamenterede sin samling til British Museum; han var en af de første, som havde sans for at samle Grolier-bind, og han ejede til sidst 18. Nævnes kan også den forfinede MICHAEL WODHULL (d. 1816), fra hvis samling man stadig i handelen kan finde bøger med hans smukke super-exlibris.¹⁰⁾ Men kabinetsamleren par *préférence* var digteren FREDERICK LOCKER-LAMPSON (d. 1895), der tog sidste del af navnet efter sin anden hustru, med hvem han arvede herresædet Rowfant.

Han var af gammel kulturslægt, elegant lyriker, forfinet læser og bogkender. Som samler omfattede han hele den engelske litteratur fra Chaucer til Swinburne, en komplet række hovedværker i fuldendt stand, der kunde rummes i et par bogskabe.¹¹⁾ Et velredigeret katalog over The Rowfant Library udgav han 1886; det fulgtes 1900 af et næsten lige så omfangsrigt appendix, der også omfatter nogle få hylder udenlandsk, især fransk litteratur, som vi skal vende tilbage til. Naturligvis har adskillige af fortidens store samlere, om de havde haft lyst, kunnet udskille tilsvarende udvalg; men det er den kompakte masse, det høje stade, den kræsne afgrænsning, der giver Rowfant-samlingen dens særpræg.

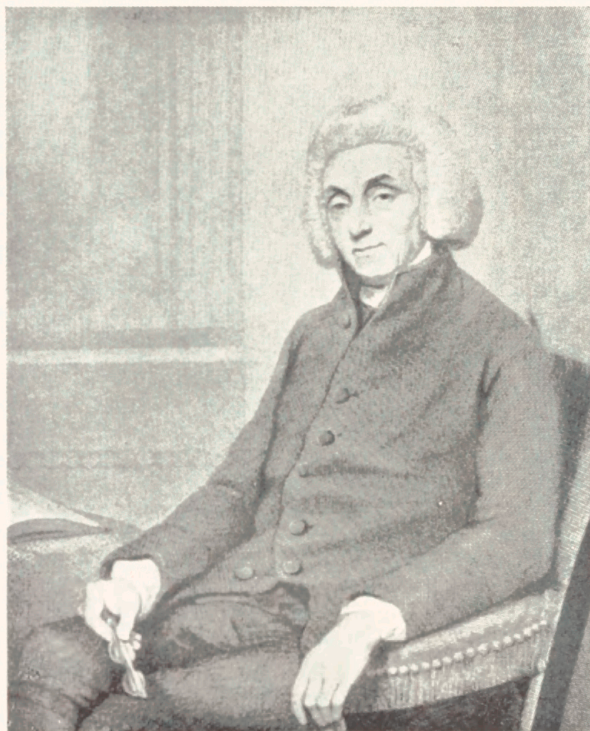
En oprensning af hovedstykker indenfor et så snævert udvalg er næsten ugorlig. Det ældste tryk er vistnok et lille værk af John Lydgate, 12 blade kun, trykt af William Caxton i Westminster 1480. Af de store Elizabethanere er her et næsten ubegribeligt væld; alene af Shakespeare havde han, foruden en god First Folio, 1623, førsteudgaven af *The Rape of Lucrece* fra 1594, som kun kendes i fem fuldstændige eksemplarer, og Sonnetterne, ligeledes i førsteudgaven fra 1609, der næppe står synderlig tilbage i sjældenhed; desuden er her *Poems*, 1640, der aldrig har været nogen almindelig bog, og af kvartudgaverne af skuespillene et helt dusin for 1605. En elsker af engelske essays noterer med særlig misundelse, at han af Bacon havde den virkelige originaludgave fra 1597, og bemærker blot i farten, at Sir Philip Sidney's *Arcadia*, 1590, og Isaac Walton's *Complete Angler*, 1653 (med Cotton's anden del, 1676) heller ikke mangler. Selvfølgelig leder man ikke forgæves efter Kilmarnock-udgaven 1786 af Robert Burns, og af William Blake's illuminerede billedværker er der en halv snes stykker, af hvilke man især fæster sig ved en usædvanlig komplet *Songs of Innocence and of Experience*, 1789—94. Af Tennyson, Browning og Matthew Arnold er der meget, delvis med forfatter-tilskrifter til Locker-Lampson selv, og man kan ikke stå for at nævne

J. J. S. Baron de la Roche Lacarelle.

Edward Fitzgerald's eget exemplar af hans oversættelse af Omar Khayyám's Rubáiyát, 1859, der som velkendt ikke kunde afsættes og derfor blev solgt nedsat til en penny hos Quaritch — nu er den sin vægt værd i uran. Også amerikansk litteratur var han opmærksom på og havde ikke blot alt det mere betydelige af Longfellow og Edgar Poe, men også den første udgave, i kvart, af Walt Whitman's *Leaves of Grass*, 1855.

I tillægget fra 1900, der var udarbejdet af Locker-Lampsons søn Godfrey, bemærker man først og fremmest, at samlingens område er blevet

Rev. C. M. Cræberode.

udvidet med nogle snese udenlandske bøger, især en aldeles fremragende række Molière i de sjældne og kostbare forsteudgaver. Desuden er Montaigne repræsenteret med originaludgavens to små oktavbind fra 1580 og det for omtalte store kvartbind fra 1588. Men også spansk og portugisisk er kommet indenfor feltet — den første med begge dele af Don Quixote fra 1605 og 1615, foruden to optryk af første del fra de mellemliggende år; den sidste med originaludgaven af Camoens' *Os Lusíades*, 1572, i ensom majestæt, men en i sandhed fyrstelig bog, da der kun skal kendes eet andet fuldstændigt exemplar i det kongelige bibliotek i Lissabon.

Det andet bemærkelsesværdige ved tillægget er, at adskillige bøger, der var for hånden, beskåret, i strålende hellæder fra Bedford eller Rivière, nu er blevet erstattet af ubeskårne eksemplarer i den oprindelige kartonnage. Det er en smagsændring, som det er interessant at kunne tidfæste til århundredets sidste tiår.

The Rowfant Library blev en halv snes år efter Locker-Lampson's død solgt til den amerikanske samler E. Dwight Church — der siges for en £ 30.000 — som dog selv kun beholdt en mindre del; i 1911 blev den af hans arvinger videresolgt til den altopslugende Henry E. Huntington; resten blev gennem en antikvar afsat til andre kendte samlere, efter hvem forresten også betydelige dele er havnet i Huntington's bogpalads ved Los Angeles.¹²⁾

Dansk bibliofili er sent udviklet og gennemgående ikke særlig forfinet. Det syttende og attende århundredes storsamlere Stephanius, Holger Rosenkrantz og Jørgen Seefeld, Frederik Rostgaard, Otto Thott og P. F. Suhm har naturligvis blandt deres bogmasser haft bøger af højeste skønhed og enestående værd; men de dyrkede ialfald ikke begrænsningens exclusive kunst.

Den første bevidste kabinetsamler her i landet var øjensynlig den bog- og madglade gehejmeråd FREDERIK WALTER (1649—1718), der som en slags rejsefører og forlystelsesråd deltog i den unge Frederik IV's Italiens-rejser. Det skal være ham, Holberg hentyder til i Epistel CIX som den hofmand, der i Italien »bestilte udi alle Herberger sammesteds Mad for 4 Personer, skiønt han var alleene«. Han var en letlevende og ødsel hofmand, et nydelsesmenneske, der ikke kastede vrage på noget af livets

*Et af Frederick
Locker-Lampsons exlibris.*

Frederick Locker-Lampson.

goder; dog er det i senere år blevet tilbagevist, at hans økonomi skulde have været så slet, som man tidligere vilde påstå; ialfald havde han så store tilgodehavender, at hans enke, en født Knuth, kunde lade sig det senere Lerchenborg udlægge til fyldestgørelse.¹³⁾ At hans bogsamling blev sat til auktion kort efter hans død, betyder jo ikke andet, end at hans arvinger ikke var interesseret i at bevare den samlet.

Det yderst slette katalog over Walters samling omfatter henved 1000 bind i de ulasteligste eksemplarer, store, rene og uberørte, og så godt som alle indbundet i de kendte røde, sjældnere brungule eller sorte, maroquinbind med den lille skjoldbærende Amor på forpermens midte.¹⁴⁾ Hvem der har været Walters bogbinder, véd man ikke; men bindene er en tro dansk efterligning af den kendte franske bogbinder Augustin du Seuil, der blev meget benyttet af hertugen af Orléans.¹⁵⁾ Hermed hænger det udmærket sammen, at hans lille bibliotek, foruden græske og latinske klassikere, mange i oversættelse til moderne sprog, væsentlig bestod af nyere forfattere på fransk og italiensk, samt en del spansk og engelsk. På fransk kan man, foruden udgaver af Boileau og Bossuet, nævne *L'Office de la Vierge Marie*, Paris 1586, »et extraordinaire propre exemplar paa Pergament«, der nu er i Det kongelige Bibliotek. De store italienske forfattere, Dante, Ariosto m. fl. findes i talrige, delvis meget sjældne udgaver; alene af Boccaccios *Decameron* har jeg noteret ikke mindre end otte, den ældste fra 1522; og Tullia d'Aragnas dialog della infinita di amore fandtes i originaludgaven, Venezia 1547. Af engelsk har Walter især dyrket Waller og Dryden, men også folioudgaverne af Ben Jonson, 1692, og Abraham Cowley, 1674, er værd at bemærke, ligesom den tredie kvartudgave af Bacons *Essays*, 1632, og Molesworths tendentiøse *Danmarksbeskrivelse* havde han i mindst fire udgaver. Dansk litteratur var kun småt forhånden og mest på latin, fx. Ulfeldts *Apologia*; på modersmålet ejede han vistnok kun én bog, Peder Syvs *Betenkninger om det Cimbriske Sprog*, 1663.

Walters kabinet var så udpræget en verdensmands bibliotek; foruden skønlitteratur og praktisk filosofi, Epiktet og Marcus Aurelius fx., var der noget militær- og statsvidenskab, nogle opbyggelige bøger og nogle meget vovede, fx. af Pietro d'Aretino og Meursius, og to-bindes kataloget over de Thous berømte bibliotek. Det allermeste var i samtidige udgaver, ret få i de større formater og næppe nogen ældre end det sextende århundredes begyndelse. Opstillet i smukke skabe har de 1000 ensartede bind været en pryd for den kendte levemands elegante hjem. Men valget

Frederik Walters super-exlibris (noget forstørret).

viser, at de også er blevet brugt, og den højt udviklede bogpleje gør Frederik Walter til vor eneste hjemlige repræsentant for den raffinerede bibliofili, som på den tid dyrkedes så stærkt i udlandet, i særdeleshed blandt det franske aristokrati.

Bøger fra Walters kabinet hører til vor fornemste hjemlige proveniens; det lykkedes Carl Elberling at lokalisere et halvt hundrede bind i Det kongelige Bibliotek; og i den stilfulde lille bogstue på Overgård i Jylland genfandt Carl Dumreicher en lille sluttet samling på 27 bind, hvoriblandt fire smukke elzevierer.¹⁶⁾

Der har gennem tiderne her i Danmark været megen boglig lærdom, utvivlsomt også megen bogglæde, men kun lidt egentlig bibliofili. Naturligvis noterer man altid med tilfredshed et adeligt super-exlibris, A. G. Moltke, J. H. L. Bernstorff, Chr. Danneskjold-Samsøe; men af egentlig bibliofile provenienser har vi fra ældre tid næppe andre end Walters Amor og Luxdorps elefanhoved. Det er forholdsvis sandsynligt, at der i det attende århundrede må have været forfinede bogelskere, som vi nu vilde

kalde kabinetsamlere; men tidens bibliofile historie er endnu lidet udforsket, og det er ikke muligt at nævne noget typisk eksempel.

Det nittende århundrede frembyder mange bogglade samlere; af katalogerne kan også ses et og andet om bogernes almene stand; men i det store og hele har indhold og sjældenhed nok vejet tungere end bogæstetiske hensyn. Den blide forromantiske digter CHRISTEN ANDERSEN LUND (1763—1833), »Moens Horats« som Kamma Rahbek kaldte ham, der fra 1790 var præst i Kjeldby, ejede en ganske fin lille bogsamling på en 1700 bind, hvoraf naturligvis størsteparten var teologi og filosofi. Han var også ganske vel forsynet indenfor engelsk, tysk og delvis fransk skønlitteratur, hvilket altsammen viser ham som en mand af ikke almindelig litterær dannelse; men det er den danske afdeling, der særtegner C. A. Lund som den kræse kabinetsamler. Han har indenfor den ældre litteratur samlet sig om det teologiske og især salmedigtningen: af Hans Thomisons Psalmebog ejede han ikke blot den meget sjældne førsteudgave fra 1569, men også et par senere fra 1592 og 1634. Af Arrebo, Kingo og Brorson havde han de sjældneste udgaver, A. S. Vedel var repræsenteret med Antichristus Romanus. Romske Paffuers Leffnede oc gerninger, 1571. Den tidligere medarbejder ved Minerva, Rahbeks, Prams og Bagesens ven havde naturligvis også en betydelig del af sin samtids digtning i nitide eksemplarer, ofte på særligt papir. C. A. Lund kan som samler selvfølgelig ikke bære vand imod udlandets aristokratiske velhavere; men som kræsen bogelsker, der bevidst har fulgt en personlig linje, kan han i al beskedenhed godt betegnes som en dansk kabinetsamler.¹⁷⁾

Det samme tør måske siges om den noget lade, men kundskabsrige poet og underbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek EDVIN MARIUS THORSON (1816—89), der måske har gjort sin betydeligste indsats som oversætter, især fra slaviske sprog. Hans bogsamling på henvend 3000 bind var som helhed et solidt og velvalgt litteraturhistorisk brugsbibliotek, der dog rummede et par inkunabler og enkelte bibliofile håndbøger. Indenfor dette finder man en slags kabinet med omkring 200 bind Goethe og Schiller; desværre véd vi ikke noget om eksemplarernes stand, men samlingen er så omfattende og velvalgt, vidner om en så bevidst samlervilje, at dens ydre tilstand næppe kan have været helt ringe.¹⁸⁾ Det er af den slags grænsetilfælde, hvor det er svært at afgøre, om man skal tale om en kabinet- eller en specialsamling indenfor bibliotekets rammer. Kun et nøje kendskab til samlingens hele stade — og til samlerens personlighed iøvrigt — kunde muligvis give grundlag for en afgørelse.

Den nyere bibliofili herhjemme går ikke længere tilbage end halvfemsernes begyndelse, sat i gang af xylograf F. Hendriksen og den unge kunsthistoriker Emil Hannover; omkring dem fylkes en flok ivrige og kyndige samlere som Carl Elberling og Emil Bloch, Karl Madsen og Johan Rohde, Vilhelm Hammershøi, Sigurd Wandel, Peter Magnussen og Einar Christiansen. Samtidig skete et betydeligt teknisk fremskridt indenfor bogtryk og bogbinderi. Før første gang i dansk bibliofilis historie bliver de bogæstetiske synspunkter afgørende: den omtalte kreds frelser hvad frelses kan af ældre litteratur, underkaster den en bevidst, omend måske ofte noget hårdhændet bogpleje, og skaber af deres egen tids produktion nye, ulastelige samlerstykker. Hannover skriver i sin skelsættende afhandling *Om at samle paa Bøger*, 1891, at der på den tid herhjemme højst var en halv snes samlere med tusind velplejede bøger. Af hans kreds lod nok de færreste sig nøjes med dette tal; men kræsenhed og smag, kyndighed og tæft var fælles for dem alle.¹⁹⁾

VILHELM HAMMERSHØI (1864—1916), »de stille stuers maler«, efterlod sig lige godt og vel de 1000 velplejede bind; heraf er de første halvtreds ældre dansk og rummer så fremragende sager som de to Gotfred af Ghemen-tryk af Sjællandske og Skånske lov, 1505 samt af Jyske lov både Matthæus Brandis' tryk 1504 og Gotfred af Ghemens 1508; desuden er her to eksemplarer af Arild Huitfeldt i ti-bindes udgaven, 1595—1604, Christiern Pedersen, *Om Urtevang*, 1534 og meget andet godt. De følgende 700 bind omfatter dansk skønlitteratur fra Holberg til Gustav Wied, med særlig fine rækker af Holberg, H. C. Andersen, Blicher og Oehlenschläger; det må være nok at nævne, at her er både Eventyr, fortalte for Børn, 1835—42, endda i to eksemplarer, *Poetiske Skrifter*, 1805, i det sjældne aftryk på stort skrivpapir, og fremfor alt Wiedewelts oftere omtalte pragtexemplar af Peder Paars, 1772, på stort og svært skrivpapir, i samtidig helpergament med forgyldning og guldsnit.²⁰⁾ Dernæst følger en lille samling fremmed skønlitteratur, hvor man især bemærker en omfattende samling Dickens, som de allesammen dyrkede, og som man derfor finder tilsvarende hos Emil Bloch, Sigurd Wandel, Karl Madsen og flere andre indenfor kredsen. Den ældste bog indenfor dette afsnit er en Terents-udgave, Paris 1512; men den, der vilde være én kærest, er det eksemplar af Schillers *Gedichte* 1804—03, som Grundtvig i januar 1811 forærede F. C. Sibbern med en venlig tilskrift — i virkeligheden en afskedsgave, da han — ligesom Louis XI hos Philip de Comminès — ikke længere kunde tåle at have den om sig, der havde set ham i hans sygdom

og fornødelse og ydet ham større vennetjeneste end nogen anden. Kataloget slutter med et par hundrede bind kunsthistorie og andre videnskaber, hvoriblandt en del fin topografi, som fx. Thurahs Danske Vitruvius og Hafnia Hodierna.

Det, der især kendetegner Hammershoi som samler, er hans sans for det urørte eksemplar: originalt omslag eller kartonnage, måske et af de fra vor guldalder så sjældne hellæderbind, gerne på særligt papir og ikke sjældent med dedikation eller anden kendt proveniens. Han har kun indlemmet en bog, når den i én eller flere henseender var fuldendt; det er lykkedes ham at få det meste af vigtighed med, men han har foretrukket et tomrum for det mindre ideelle.

Hammershoi kan stå som eksempel på den nye samlertype, den der måske endnu er den almindeligste og højest ansete, kabinetsamleren par préférence. Meget betyder det for samlingens høje stade, at han er kommet til på et tidspunkt, da udbudet endnu var tilstrækkeligt og prislaget overkommeligt. For det må stadig indrømmes, at det økonomiske synspunkt ingenlunde er at foragte, selvom det for den rette samler hverken kommer i første eller anden række. Et ganske morsomt lille eksempel kan belyse kræsenhedens økonomiske værdi: i 1916 solgtes foruden Hammershois to andre gode og som helhed velkonditionerede samlinger, fra hvilke man endnu ofte træffer kønne bind i handelen, filosofiprofessoren Anton Thomsens og N. Warburgs; den førstes 3078 numre indbragte 2083 kr., den andens 5015 numre 13939 kr., men Hammershois kun 1053 numre slog dem begge med 18166 kr. Det er kabinetsamlerens velsignelse, at han kun behøver at skænke plads til det helt gode, og ikke slæbe rundt med en bunke nyttige, men besværlige bøger, som ved salg kun kan trykke niveauet.

Hammershois linje kan siges bevidst at være fortsat af kunsthistorikeren MARIO KROHN (1881—1922), der var søn af Kunstindustrimuseets første direktør, Pietro Krohn, og således var ligefrem født ind i den nye bibliofile bevægelse: fra sin barndom har han hørt faderen og hans venner drøfte bibliofile spørgsmål og har derved fået sin interesse vakt og sin kræsenhed skærpet. I sit bibliotek på henved 2000 bind, hvoraf en stor del naturligvis var kunsthistorie, havde han selv udskilt et »kabinet« på små 600 bind af høj rang, — væsentlig dansk guldalder i udsøgte og interessante eksemplarer; som Hammershoi lagde han vægt på originale omslag og kartonnager og fremragende bind, i endnu højere grad end han dyrkede Krohn det historiske associationsexemplar med enten en fin

proveniens, tilskrift fra forfatteren eller hans egenhændige rettelser og tilføjelser. Adskillige numre genkender man efter Hammershøis katalog; men Krohn købte også klogt og kyndigt efter Nic. Bøgh, Albert Jantzen, Wimmer, Knud Scavenius o. m. a. I samlingen er enkelte bøger fra det sextende århundrede og noget Holberg; men først fra Ewald og Wessel, Rahbek og Baggesen bliver den fyldigere. Det oftere omtalte exemplar af Skiemtsomme Riimbreve, 1807, med den lange, versificerede dedikation til Frederik Balle, Baggesens Nanna, stammer fra boghandler Wroblewski og Hammershøi. Af Oehlenschläger, Grundtvig, Ingemann, Blicher, Paludan-Müller, H. C. Andersen m. fl. er her mange fængslende og oplysende dedikationer; af de kendteste og vægtigste stykker må nævnes 1849-udgaven af Adam Homo, gennemrettet af digteren selv til brug for den nye udgave 1851, og originaludgaven af Hjortens Flugt med et digt i anledning af bogen fra Andersen til Winther, den har han antagelig købt på N. B. Kousgaards auktion i 1913.²³)

Efter Mario Krohns død blev denne kabinetsamling for en beskedent betaling overtaget af Det kongelige Bibliotek. Lauritz Nielsen, som har beskrevet samlingen,²¹) udtaler sin tilfredshed med, at den »derved lykkeligt har undgået den splittelse, som ellers oftest bliver sådanne samlings lod«. At vi på dette punkt er dybt uenige, har jeg aldrig lagt skjul på. Hans artikel i Bogvennen bringer et billede, hvor man ser samlingen dekorativt arrangeret om en indbydende sofa; den er nu for længst bragt på nogle ganske prosaiske hylder i et magasin. Måske det ikke er det store offentlige biblioteks opgave at indrette den slags hyggelige, små rare book departments; men det er også et spørgsmål, om den slags lukkede bibliofile samlinger overhovedet hører til i et offentligt bibliotek. Bortset fra den samlerforfængelighed, der ønsker at rejse sig et varigt monument, må det indrømmes, at specialsamlinger, der i væsentlig grad beriger bibliotekets bogbestand, må være en kærkommen gave; men en bibliofil samling, der egentlig kun rummer, hvad biblioteket i forvejen ejer, bør netop spredes og bringe glæde til så mange som muligt. Et Wroblewski-Hammershøi-Krohn exemplar, som man udtrykker det på engelsk, vilde være en pryd i enhver samling. Og en sund privat bibliofili er en forudsætning for de offentlige bibliotekers trivsel.

En samling af helt anden art var den, maleren SIGURD WANDEL (1875—1947) lod bortauktionere i 1923²⁴); den bestod af middelalderlige manuskripter, inkunabler, franske kobberstikbøger, danske og udenlandske førsteudgaver, kunsthåndværks gamle bogbind. Området synes noget vidt-

strakt, samlingen lovlig stor, godt 1800 numre. Når jeg alligevel nævner ham som kabinetsamler, skyldes det samlersindet: Wandel begyndte alene med tæft og æstetisk sans indenfor et felt, hvor man dengang ingen viden havde herhjemme, han fulgte en bestemt kunstindustriel linje, valgte det æstetisk tiltalende og fandt så værdifulde ting som et Grolier-bind, et Canevari-bind, flere Walter-bind, en del franske og engelske med fornemme super-exlibris. Naturligvis samlede han, som de alle gjorde dengang, ivrigt Dickens og E. T. A. Hoffmann, og heller ikke han kunde naturligvis stå for gode eksemplarer af vore guldalderdigtere eller andre smukke stykker indenfor den fastslåede kanon; men som helhed var Wandel mere kosmopolitisk, havde et videre udsyn end sine samtidige. Han har kun fundet få efterfølgere.

Til slut kan man nævne den samling på kun 104 numre, som underdirektør OSCAR DAVIDSEN bortsolgte i 1940. Den omfattede så godt som alt, hvad der i Danmark er udkommet af illuminerede eller kolorerede bøger, alle de kendte samlinger af Chr. og J. J. Bruun, H. G. F. Holm, G. L. Lahde, af udenlandske et par af Rowlandson, og nogle illustrerede uden farvelægning, Thuraahs bøger og Wiedewelts noksom omtalte Peder Paars. Bøgerne var gennemgående rigt indbundet og i den mest udsøgte stand; adskillige af serieværkerne havde Davidsen samlet blad for blad og stadig udskiftet ringere med bedre. Det var det fuldendte kabinet, et afgrænset hele indenfor en større samling.

De sidste eksempler minder os om, at kabinetsamler er et vagt begreb og de nævnte eksempler måske ikke alle lige træffende. En og anden vil endog smile over, at jeg har ladet mig rive med af et ideal, som egentlig ikke er mit. Qui s'excuse, s'accuse. Jeg vedgår, at jeg hører til dem, der ynder at have mange bøger om sig, tilstrækkelig ialfald. Blandt bogens brugere og elskere vil der altid være dem, for hvem det tilstrækkelige omfatter mange fag, som ikke kan få nok af lære- og opslagsbøger, og som endda gerne vil have så mange som muligt af sine yndlinge i æstetisk tiltalende skikkelse indenfor let rækkevidde.

Men der er andre, som ikke har brug for noget større antal bind i det daglige arbejde, men som er lige så nidkære bogelskere, som dyrker Holberg eller Oehlenschläger, Johs. V. Jensen eller Jacob Paludan, Poul Christensen eller Sikker Hansen, topografi eller fiskeri, gamle tryk eller kunsthåndværk. De bor måske i en lille moderne lejlighed, kan kun få plads til nogle få, lave reoler. De bliver kabinetsamlere: kyndige, kræsne,

målbevidste. De er de mange, ikke statistisk, men indenfor den snævrere samlerverden. Og alligevel utallig mange jorden over. De er tidens type. Folk, der ikke vil kvæles i bøger, men glædes ved dem. Jo flere, des højere priser: det siger sig selv. Jo højere priser, des kræsnere udvalg. Også de er bærere af en elitekultur. Og medansvarlige for bogens fremtid.

Noter

1. K. F. Plesner: Bøger. Essays for bogsamlere. 1942, 21; slg. Peter Christiansen i En Bog om Bogen. Under Redaktion af Aage Marcus, 1950, 415.
2. G. A. E. Bogeng: Einführung in die Bibliophilie. Lpz. 1931, 50.
3. K. F. Plesner l.c.
4. A. S. W. Rosenbach: Books and Bidders. Boston 1927, 57f.
5. Carl Elberling: Breve fra en Bogelsker. 1909, 38 ff.; Emil Hannover: Kunstfærdige gamle Bogbind indtil 1850. 1907, nr. 43; Anker Kyster: Bookbindings in the Royal Library Copenhagen. 1938, nr. 168.
6. Anker Kyster l.c. nr. 69.
7. Jacques Charles Brunet: Om gamle bøgers værd og rarhed. Ved K. F. Plesner. 1958, 38.
8. Charles Nodier: Description raisonnée d'une jolie collection de livres. Paris 1844.
9. Perrault's Popular Tales. Edited from the original editions, with introduction, &c. by Andrew Lang. Oxford 1888.
10. Seymour de Ricci: English Collectors of Books and Manuscripts, 1530—1930. Cambridge 1930, 59, 81.
11. John Carter: Taste & Technique in Book-Collecting. Cambridge 1949, 19f.
12. Seymour de Ricci l.c. 174 ff.
13. G. L. Wad i Brickas Dansk biografisk Lexikon, XVIII, 1904, 234; slg. Fr. Weilbach: Frederik IV's Italiensrejser, 1933, 126.
14. Carl Elberling l.c. 118 ff.; Lauritz Nielsen: Danske Privatbiblioteker gennem Tiderne, I. 1946, 210 ff.
15. H. O. Bøggild-Andersen & Edw. C. J. Wolf: Bogbindets Historie. 1945, 124.
16. Aarbog for Bogvenner. 1918, 108 ff.
17. K. F. Plesner: Danske bogsamlere i det nittende århundrede. 1957, 39 f.
18. *ibid.* 130 ff.
19. *ibid.* 134 f.
20. *ibid.* 13.
21. Bogvennen 1926, 63—82.
22. K. F. Plesner: Baggesen-bibliografi. 1943, 120.
23. K. F. Plesner: Danske bogsamlere i det nittende århundrede. 1957, 147.
24. Aarbog for Bogvenner 1923, 37—51.